

II

רעיון השלום ותנועת השלום

א

והיה כאחרית הימים... לא-ישא גוי
אל גוי חרב ולא-ילמדו עוד מלחמה.
ישעיהו, ב; מיכה, ד.

הקאטאסטרופה הנוראה של מלחמת העמים האחרונה עם מליוני הרוגיה ועשרות מליוני קרבנותיה, עם חרבנותיה והריסותיה לאין קץ ונבול ועם מהפכותיה המלאות דם ואש, דמעות ואבדון עוררה ביתר שאת וביתר עז געגועים גדולים לחיים שלווים ובטוחים וחפץ כביר לשלום אמיתי ויציב בין העמים. כמו שאת החלומות היותר יפים והיותר נהדרים על החופש והדרור חולמים ורוקמים, לפי דברי שילר, בבית האסורים דוקא, כך השפיע האסון האיום הזה, שקרה לאנושיות כלה עם כל תוצאותיו המחרידות והמוזעזעות את מעמקי הנפש, על השאיפה הנשגבה לחדול, סוף-סוף, ממעשי אלמות צבאית, להעמיד את היחסים בין-הלאומיים על יסודות של דין ומשפט, לאחד את העמים המפורדים ולעשות מהם אגודה אחת בצורה של חבר לאומים בעל כח ובעל השפעה.

עצם השאיפה הזאת אינה חדשה, כידוע, כל עיקר. הרעיון בדבר השלום הנצחי היא אחת האידיאות המוסריות-המדיניות היותר נעלות של האנושיות, המנסרות תמיד בעולם ואחד הרעיונות העתיקים ביותר, שיש לו כבר היסטוריה של אלפי שנים. אולם צורה ממשית ומעשית רעיון זה התחיל ללבוש רק בזמן האחרון על ידי תנועת השלום, שנולדה במאה התשע-עשרה ושהצלחתה פחות או יותר להכות שרשים כמעט בכל המדינות של העולם התרבותי.

הרעיון בדבר השלום בניגוד למלחמה מוכרח היה לעלות עוד על לבו של האדם הקדמון לאחר שהגיע לידי מדרגה של קצת הכרה ובקורת

ביחס אל החיים סביבו. זועות המלחמות ובלהותיהן וסכנת-ההתנפלויות אי-הפוסקת לא יכלו שלא לעורר אצלו געגועים, ואם כי שלא מדעת עוד, על חיים אחרים ושאיפה, ולוא גם בלתי ברורה עדיין, לחיי שקט ושלום. ברם בימים הקדמונים-הקדומים ההם, בראשיתה של האנושיות, לא ידעו עוד לדבר על אודות שלום כללי ותמידי בעתיד הקרוב או הרחוק. זאת היתה עדיין תקופת הילדות של האנושיות ובתקופת הילדות העתיד אינו תופס עוד, כידוע, שום מקום. העמים הקדמונים בני הזמן העתיק ההוא היו עוד רחוקים מאד מן האידיאות המשיחיות של „לעתיד לבוא“. מחוסרי עתיד הם שמו פניהם אל העבר ויצרו בדמיונם את האגדה על ראשית חיי האדם ב„גן-עדן“ ועל „תור הזהב“ של חיי אושר ושלום, שקדם ל„מלחמת הכל נגד הכל“. מחיק האגדה הזאת, מתוך ציורי הויה של ילדות אלה יצאה וינקה אחר כך התורה הנפסדה הידועה בדבר „נפילת האדם“ והצורך „לפדות“ אותו לשם „מלכות שמים“, אותה התורה שעל פיה החיים אינם אלא ירידה ועונש בלבד. ולצומת זה המשיכה הבינה האנושית, שהלכה וחזקה, הלכה ובטחה בעצמה, להסתכל בעולם ולהתבונן אל החיים ביתר בקורת וביתר הכרה עד שנפקחו עיניה לראות את הפרוצס ההתפתחותי של האנושיות. אז נולדה ההשקפה, כי ההיסטוריה אינה ירידה אלא, להפך, עליה אטית מן המצב הטבעי, ההתחלי והפראי, אל מדרגות יותר ויותר גבוהות של תרבות ומוסר, ובמקום שיש פרוצס והתפתחות שם יש, כמובן, לא רק עתיד, אלא גם תקוות לעתיד, ולא עוד אלא אפילו תכליתות הכרחיות של „לעתיד לבוא“ עלי אדמות דוקא ובעולם הזה. וכך עזב רעיון השלום את „ימי בראשית“ ונעשה לאידיאל של „באחרית הימים“.

שנוי זה שבא בהשקפותיו של האדם הוא בעצמו פרוצס התפתחותי ארוך מאד של האנושיות. לא קל היה לתורה חדשה זו בדבר התפתחות העולם והחיים והתקדמות ההיסטוריה והמוסר למצוא את בטויה המדעי וללבוש את הצורה המדעית שיש לה בזמן הזה. אלפי שנים צריכות היו לעבור עד שעלה בידי הרעיון האיבולוציוני, המשמש כעת יסוד ומרכז לכל מקצעות המדע, לכבוש את ההכרה האנושית. ואם כך הוא הדבר בנוגע לבינה העיונית, בנוגע לבינה המעשית על אחת כמה וכמה. דרכי התפתחותן של האידיאות המוסריות, כמובן, עוד יותר קשות ועוד יותר אטיות, שהרי הן נתקלות תמיד בהתנגדות יותר גדולה ויותר

חזקה. אולם ביחוד גדורה וחסומה הדרך בפני אותן האידיאות המוסריות שיש להן גם אופי מדיני. רבות מהן, למרות היותן בהירות כשמש ופשוטות בתכלית הפשיטות, לא נתגשמו בחיים עד היום או שהתחילו להתגשם רק בזמן האחרון, אבל גם כן באופן מצומצם ולפעמים אפילו באופן מצומצם מאד. די להזכיר לדוגמה את העבדות או את „זכויות האדם“, שהמהפכה הצרפתית הגדולה הכריזה עליהן בחגיגות כל כך מרובה. באטיות יתרה והכרחית כזו הלך גם הרעיון הגדול של השלום הנצחי. האידיאה הנשגבה ש„לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה“, הצווי „לא תרצח“, ולוא אפילו לשם מטרות מדיניות, והדרישה המוסרית המוחלטת שלא לשלוח בני אדם לשדה-קטל ושלא להחריב ולהשחית מה שנעשה ונוצר במשך שנים ושנים בוצת-אפים ודם-לבב, מוכרחות גם כן להתנהל בכבודות מרובה ולהסתפק בפסיעות מדודות מאד מאד. השלום האמיתי והתמידי יכול, כמובן, לצמוח אך ורק על קרקעה של ההודאה הגמורה באישיותו של האדם ובזכויותיו האישיות והלאומיות המלאות. על השלום הנצחי אפשר לדבר באמת רק כשאין שום הבדל כלפי החוקים החיצוניים בין אדם לאדם, בין מעמד למעמד, בין עם לעם, בין מין למין ובין גזע לגזע. ואם אפילו הגדולים שבענקים בין חכמי יון, אפלטון ואריסטו, עוד מדברים על ההיִלְנִים בנגוד לכל העמים האחרים, שהם בניניהם רק „ברברים“ ועבדים מטבעם; אם אפלטון זה, שנתן לעולם את תורת-האידיאות ושקראו לו „אפלטון האלוהי“, בונה את „המדינה האידיאלית“ שלו אך ורק בשביל בני עמו ההילנים, מקבל ומקיים את העבדות ומשאירה לנצח לא רק כרע הכרחי, אלא גם כדבר טבעי ורצוי; אם אריסטו, עמוד התוך זה של המחשבה האנושית ושל המדע לא רק בעולם העתיק, אלא גם במשך כל ימי הבינים, חושב את אי השוויון בין האנשים וכן את המלחמה להופעה טבעית ונחוצה ואומר, כי „העבד ובן עם זר (ברבר) שווים זה לזה“ וכי העבד הוא רק „כלי (מכונה) שיש בו רוח חיים“, וכו', וכו', הרי אנו יכולים לצייר לעצמנו את כל הקושי הגדול והרב שרעיון השלום פגש ופוגש תמיד בדרכו על כל צעד ושעל לא רק למעשה, אלא גם להלכה. אפילו המאה התשע עשרה, שהצטיינה כל כך בהתקדמותה הענקית בכל מקצעות החיים והמדע, לא חדלה מלהעמיד תמיד בין גדולי הדור שלה גם מצדדים בזכות המלחמה וסניגורים לה. עד היום הזה נמצאים חכמים ומשוררים, סופרים

ואמנים המשתדלים להעלות את המלחמה למדרגת אידיאל וליחס לה חשיבות מוסרית. ביניהם אפילו שמות כהגל ואנש'לם פ'ן פ'ורברג, כניטצשה ורוסקין, וכו', וכו'.

רק גביאי ישראל, קדושי עליון אלה, שאשדת בפיהם ושל'הבת-יה בלבם, תפסו באינטואיציה הגאונית העליונה שלהם, בהאינטואיציה של רוח הקודש, את רעיון השלום הנצחי בכל שלמותו ומלוא הקפו. מוסריותם הטהורה והאמיתית הוליכתם שבי אחרי האידיאה הזאת, הנובעת מתוך שני העיקרים היסודיים של היהדות והמוסר גם יחד: אחדות האלהים ואחדות מין האנושי שנברא בצלמו. בכל העקביות הקצונית המציינת תמיד את הצווי המוחלט של המוסר, שאינו יודע שום הצאויות ושאינו יכול להשלים עם שום פשרות וויתורים, התמסרו הם בכל לבבם ובכל נפשם לאידיאת השלום. התנגדותם לשפיכת דמים, למעשי אלמות, למלחמות ולכל הרע הכרוך בהן מגיעה למדרגה היותר עליונה, שידועה לנו עד היום. בשפה שאין דוגמתה לא לפנייהם ולא אחרייהם הם מדברים, ביחוד ישעיהו ומיכה המורשתי (1), על השלום הנצחי בין כל העמים ובכל העולם, שיהיה באחרית הימים. הם, שהיו חוזים אבל לא חוזים, ידעו והכירו כי עוד לא הגיעה השעה בשביל השלום הכללי והתמידי ולכן הכריזוהו, לכל הפחות, בתור אידיאל "לעתיד לבוא" אשר תמיד אפשר וצריך להתקרב אליו ושפעם בוא יבוא יחד עם האידיאלים והיעודים המשיחיים האחרים. במקום חרב וחנית תבוא תרבות של את ומזמרה, תרבות של צדק ומשפט בין-לאומי, תרבות של דעת ויראת ד'. אז לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה, כי "נכון יהיה בית-ה' בראש ההרים ונשא מגבעות, ונהרו אליו כל הגוים", יען כי בית-ה' "בית תפלה יקרא לכל העמים". זהו אצלם לא רק אידיאל מוסרי ודתי, אלא גם אידיאל מדיני. כשהנביא זכריה אומר: "גילי מאד בת-ציון, הריעי בת-ירושלם, הנה מלכך יבוא לך, צדיק ונושע הוא, עני ורוכב על חמור ועל עיר בן-אתונות" – הוא מוסיף מיד: "ונכרתה קשת מלחמה ודבר שלום לגוים" (2). בין שאיפותיהם המדיניות ובין דעותיהם הדתיות-המוסריות לא היו שום נגודים. האידיאל הדתי-המוסרי הביאם גם לאידיאל מדיני-מוסרי, כלומר לאידיאל חברותי-מוסרי, שמלא את נשמתם

(1) ישעיהו, ב' ב'ו; מיכה, י"א, א-ט; נחז' – מיכה, ה' א"ו.

(2) זכריה, ט"ז ס"י.

הגדולה כל כך על כל גדותיה עד שלא נתקררה דעתם בשלום בלתי פוסק בין אנשים ועמים בלבד, אלא העלו את השלום גם למדרגת דבר מוחלט והכרחי בשביל כל הטבע והחיים ובשביל כל העולם. בחזון רוחם הלוהטת הם ראו לפנייהם את התמונה המשיחית הנהדרה והנאדרה של „וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ, ועגל וכפיר ומרי יחדו ונער קטן נוהג בס. ופרה ודוב תרעינה יחדו, ירבצו ילדיהן ואריה כבקר יאכל תבן. ושעשע יונק על חור פתן, ועל מאורת צפצפוני גמול ידו הדה. לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים“.

ברם לא הנביאים בלבד היו נושאי דגל השלום בישראל. היהדות כלה, גם זו שלפני הנביאים וגם זו שהתפתחה אחריהם, חדרה רוח הרעיון הזה לאין דוגמתה. אולם מובן מאליו, כי היהדות שקדמה לנביאים גם כן אינה אלא פרוצס של התפתחות ארוכה וכי כל תקופה ותקופה שעברה עליה הטביעה עליה חותמה והשאירה בה את רשמיה ושייריה. היהדות היא ספר תולדות התפתחות היהודים במשך ארבעת אלפים שנה, התפתחות שהולכת ונמשכת עד היום ושעוד תמשך ותמשך כל עוד יתקיים עם היהודי בעולם. גם בה, ביהדות קדומה זו, נמצאים בטויים כמו „ה' איש מלחמה“¹, „בספר מלחמות ה'“², „מלמד ידי למלחמה“³, „המלמד ידי לקרב, אצבעותי למלחמה“⁴, „ה' גבור מלחמה“⁵, וכיוצא בהם. גם היא ידעה את מוסד העבדות, ולוא גם בתנאים אידיאליים; גם לה היו מלחמות עם סיסמאות אכזריים של „לא תחיה כל נשמה“, ולוא אפילו „למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם“⁶; גם היא צוותה „ולא תחמול עליו, והמתה מאיש עד-אשה, מעולל ועד-יונק, משור ועד-שה, מגמל ועד-חמור“⁷; גם היא אמרה „תמחה את זכר עמלק מתחת השמים, לא תשכח“, ולוא גם מפני הנחיצות, שזכור יזכרו „את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: אשר קרך בדרך ויזנב בך כל-הנחשלים אחריו, ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים“⁸. אבל אין לשכוח גם כן, שכל זה הוא פרי התקופות העתיקות ומלחמת הקיום הלאומי שלפני שלשת-ארבעת אלפים שנה. היהדות אינה רק תורת מוסר בלבד,

(1) שמות, טו. ג. (2) במדבר, כא. יד. (3) שמואל ב, כב. לה. (4) תהלים קמ, א. (5) תהלים, כה. ה. (6) דברים, כ, טו-יח. (7) שמואל א, טו. ג. (8) דברים, כה. יז-יט.

אינה רק דת, אלא גם השתקפות החיים הלאומיים של בני ישראל מיום היותם לעם, גם משקע מכל ההרפתקאות שעדו אליהם, מכל המאורעות שקרו להם בדרכם ההיסטורית הארוכה. אבל אופיניות הן תמיד דרגות ההתפתחות הגבוהות ביותר, כי דוקא הן מגלות לפנינו ומראות לנו את מגמת ההתפתחות ונטיתה. וכאן די לנו להזכיר את שתי הפנינים המוסריות מן הימים ההם: „ואם מזבח אבנים תעשה לי, לא תבנה אתהן גזית, כי חרבך הנפת עליה ותחללה“ (1); „ויקם דויד המלך על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי, אני עם לבבי לבנות בית מנוחה לארון ברית ה' ולהדום רגלי אלהינו והכינותי לבנות: והאלהים אמר לי לא תבנה בית לשמי, כי איש מלחמות אתה ודמים שפכת“ (2). אלה הם שברירי ההכרה המוסרית של היהדות וברק תודעתה העצמית קודם הנביאים ביחס לשפיכת דמים וחרב מלחמה בכלל. — ואשר ליהדות זו שהלכה והתפתחה אחרי הנביאים, היהדות התלמודית, הלא ידועה למכביר נטיתה הגדולה וחתבה היוצאת מן הכלל לרציון השלום. פרקים שלמים אפשר למלא במאמרי חז"ל על אודות השלום. כל הדברים הטובים, כל האידיאלים והתקוות לעתיד מקושרים אצלם ברציון השלום. לא רק ששלושת הדברים אשר העולם קיים עליהם הם „האמת, הדין והשלום“ (3) ושכלם „דבר אחד הם“ (4), אלא אפילו גדול השלום שהוא שקול נגד הכל“ (5). גם „שמו של הקב"ה קרוי שלום“ (6). כמו כן „שמו של משיח נקרא שלום“ (7) ושם „עיר האלהים“, שהיא גם „עיר השלום“ — ירושלם — „העתידה להצטות מטרפולין לכל המדינות“ (8) נקרא שלום (9). ואפילו התורה עצמה „לא נמשלה אלא בשלום, שנאמר וכל נתיבותיה שלום“ (10), וכו', וכו'. אותו הדבר ממש אפשר לומר גם בנוגע להפילוסופים והוגי הדעות שיצאו מעם ישראל. החל מפילוסוף האלכסנדרוני וגמר בהרמן כהן ותלמידיו הם כלם, או כמעט כלם, מחסידי השלום ומהנוהים אחריו. אפילו שפינוזה, שדעותיו הפאנתיאיסטיות והן קרמיניסטיות הביאוהו, כידוע, לתורת המשפט של הכת, חושב בכל זאת את השלום למטרתה היחידה של המלחמה. צדק, כנראה, שילך באמת באמרו, שהחלומות היותר יפים על אודות החופש והדרור צצים וגדלים בבית האסורים דוקא. העם שסבל ביותר

(1) שמות, כ, כה. (2) דברי הימים א, כה, כ-ג. (3) אבות, פרק ראשון, סוף. (4) מסכת דרך ארץ וסוף, פרק השלום. (5) במדבר רבה, יא. (6) דרך ארץ, פרק השלום. (7) שם. (8) שמות רבה, כג; שיר השירים רבה, א. (9) בראשית רבה, נו. (10) במדבר רבה, יא.

מכל מיני רדיפות ומלחמות ולקח כפלים מיד רשעי ארץ נעשה ונהיה למעריצו היותר עז של השלום ולשופרו היותר גדול בעולם.

אחרת אנו רואים לא רק אצל האשלאם, אלא גם אצל הנצרות, המתירת להיות עצם האהבה והשלום. האשלאם הכניס, כידוע, את המלחמה נגד בלתי המאמינים או, כמו שהוא קורא להם, „הכופרים“ (אלכאפריז) — את ה„ג'האד“ — בין צוויי הדת ואצל עליה מקדושתה. במצוה זו חייבים לא רק במקרה של מלחמת מגן אלא גם כשהמלחמה היא מלחמת תגרה (1). מי שאי-אפשר לו להשתתף בה בגופו מחויב לקחת חלק בה, לכל הפחות, בכספו, כי המשתתף במלחמה נקרא „הולך בדרכי אלהים“ וכל הנופל בה מובטח, כנהרג על „קדוש השם“ (2), לחיי עולם הבא ולכל תענוגי גן-העדן המושלימי. — והנצרות מרבה, אמנם, לדבר ולהכריז על השלום (וזה גם לא פלא, כי הלא היא מחיק היהדות יצאה ועל ברכיה גדלה ופנתה) ולדרוש שלא להתקומם נגד הרע, וכו', ברם העובדות והמצעים באים ומטפחים על פניה. חוץ מכתות ידועות כמו, למשל, הקוואקרים, המגנוניטים, ועוד הרבה אחרות, או מיחידים כמו, למשל, טולסטוי וכוותיה, שבעקבותם לא רק מתנגדים באופן פרינציפיאלי לכל מלחמה, אלא אינם מסכימים אפילו לעבוד בצבא בימי שלום, נעשתה הכנסת הנוצרית לכל צורותיה ותלקיה, אצל ביחוד הכנסת הקאתולית, לכנסת של „שתי חרבות“ (3), לכנסת צבאית (ecclesia militans) — כמה כבר אומר בטוי זה כשהוא לעצמו! ולמגן הצבאיות. קרע ופרוד פנימי מציינים תמיד את הנצרות במובן זה. להלכה היא, לכאורה, נגד מלחמה ומעשי אלמות, אבל למעשה היא להפך, מלחמתית ואלימה מאד ומאד. לרגלי הסתירה הבולטת הזאת מדברים לעתים קרובות על הנצרות ה„אמיתית“ ו„בלתי המזויפת“, על „הנצרות הקדומה“, וכו', אבל עצם האפשרות של

(1) עיין למשל, אלקראן שורה ב' (הפרה—אלבקה), 212-213.

(2) או כמו שאומר הקראן, למשל, בשורה ט"ז (שורת מחמד), 5-7: „ואלו שנהרגו בדרכיו של האלהים“ (ואלדין קתלוא פי שביל אלה).

(3) כך, דרך משל, כותב האפיפיור גריגור החשיעי לאפטרך הקושטאי בשנת 1228: „הכנסת קבלה מישו שתי חרבות — חרב חמרית וחרב רוחנית. את החרב האחרונה היא אוחות ביד בעצמה, אבל בנוגע לחרב החמרית היא זקוקה לאיש מלחמה, שישתמש בה לפי הוראותיה היא.“ עיין Dr S. Melamed: — Theorie, Ursprung und Geschichte der Friedensidee — (שטוטגארד, 1909), עמוד 123.

זיופה ושל ההבדל בין הנצרות הקדומה והמאוחרת כבר מוכיח, שאינה מעור אחד ושאינה מקורית, אלא אַקְּקָטִית ומראה שהיא מורכבה מיסודות זרים המתנגדים זה לזה והסותרים זה את זה, כלומר מיסודות היהדות והאילולות גם יחד.

כבר בכרית החדשה נמצאים דברים ובטויים אופייניים מאד, שנתנו אחר כך לכנסת הנוצרית, כשגברו בה היסודות האליליים, להכניס בהם פרושים מהרהורי לבה. לא רק הפסקה הידועה „תנו לקיסר את אשר לקיסר“, שנאמרה בשעה כשהמלך „קיסר“ שמשה סמל לרומא על כף עריצותה הצבאית ומלחמותיה התדיריות, שהצטיינו בכל כך הרבה שפיכת דמים, אכזריות, הריסות וחרבנות; לא רק ענין „שתי החרבות“ והמלים „ואשר אין לו, הוא ימכור את בגדו ויקנה חרב“ הנמצאים בלוקס 1) לעומת הבטוי המוסרי והיפה באמת „כי כל-אוחזי חרב בחרב יאבדו“, שנמצא בהקבלה להמקום הזה במתיא 2), אלא גם פסוקים כמו „אל תחשבו, כי באתי להטיל שלום בארץ, לא באתי להטיל שלום, כי אם חרב“ 3), או „האומרים אתם שבאתי לתת שלום בארץ, אני אומר לכם לא, כי אם מחלוקת“ 4). מעניינים מאד גם ההמשכים של הפסוקים האלו. במתיא ובלוקס אנו מוצאים עוד „מרגליות“ ביחס לאידיאת השלום בכלל – אצל הראשון: „כי באתי להפריד בין איש ואביו ובין בת ואמה ובין כלה וחמותה“; ואצל השני: „כי מצתה חמשה בבית אחד יחלקו שלשה על שנים ושנים על שלשה; האב יחלק על הבן והבן על האב, האם על הבת והבת על האם, החמות על הכלה והכלה על החמות“. אם לעומת הדברים הללו נקח את דברי מלאכי: „הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא..... והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם“ 5) ואת דברי חז"ל בנוגע לפסוק האחרון הזה, כי „אין אליהו בא אלא לעשות שלום בעולם“ 6), נראה מיד את כל ההבדל הגדול והמרחק הרב שבין היהדות והנצרות ביחס לרעיון השלום. ואם להלכה הדבר כך, למעשה לא כל שכן. למעשה הנצרות לא רק שלא העמידה מתוכה אף נביא אחד לרעיון השלום, שיהא גדול כישעיה או כנביא אחר מנביאי ישראל, אלא להפך, מלאה את העולם בשפיכת דמים ובכל מיני מלחמות ורדיפות נוראות ואימות נגד המינים (Ketzerkriege) היהודים, המברים, הפרוטסטנטים, ההוגנוטים, וכו', וכו'.

1) כב, ל-לח. 2) כו, נב. 3) מתיא, י, לר. 4) לוקס, יב, נא.

5) מלאכי, ג כג-כד. 6) עידות, סוף.

לא רק מסעי הצלב, פריצות ביהודים, השמדת קהלות שלמות והכחדתן הגמורה, אינקוויזיציה, אוטו־דה־פ'ה, לילות ברתולומיאיים, גזרות שמד, הטבלות של כפיה באמצעות אש וברזל, הרג וחנק, רציחות וגזלות, ענויים ואנוסים, אלא גם התאבקות האפיפיורים בעד השלטון, הישועיות, השאיפות להפריד ולמשול, הססמאות שהמטרה מקדשת את האמצעים וכל המעשים היפים האחרים, שנעשו ונעשים בשם הנצרות ולמען הנצרות ושגרמו לכל כך הרבה מהומות ומלחמות ושהביאו כל כך הרבה צרות ויסורים לעולם. כאן אין אפילו מקום, להצדקת המעשים המכוערים והמגונים על ידי ההכרח לשמור ולהגן על הקיום הלאומי של עם זה או זה, כי הנצרות הלא אינה לאומיות, אלא אך ורק כנסת דתית בלבד. כמו כן אי אפשר להביא כאן בחשבון את זמן עשייתם של מעשים אלו ולנמק אותם על ידי התקפות העתיקות שלפני כמה וכמה אלפים שנים, כשהעולם והחיים מסביב עוד צמדו במדרגה תרבותית נמוכה מאד, שהרי בכלל הנצרות אינה עתיקה כל כך הרבה ויען כי הנצרות הקדומה דוקא, אשר היתה יותר קרובה אל היהדות, צדיפה מן החדשה, שנתרחקה תכלית רחוק ממנה. הרבה ממעשיה הנוראים נעשו רק בשנות־מאה האחרונות ואפילו בדורות האחרונים. מספר קרבנותיה מגיע להרבה מליונים נפשות (לפי חשבונו של וולטר (1) עולה מספר זה לעשרת מליונים) ועוד ידה נטויה. פה נעשה הכל "ad majorem dei gloriam", עם הצלב ביד ותחת דגל הצלב, המשמש, כביכול, סמל האהבה והשלום, הרחמים והענוה והמלא צביעות, אכזריות ושפיכת דמים בלי סוף. שהדבר הוא באמת כך ושאינן בזה שום הפרזה די לקחת כל אחת מפעולותיה של הנצרות בימי הביניים, כשהיתה מושגת בכפה. אצל ביחוד יכולה לשמש לנו דוגמה בנידון זה האבירות. תעודתם הרשמית של האבירים היתה לעזור לנשים, יתומים, אלמנות, זקנים, חלשים וכו', אבל ביחוד להגן על הדת והכנסת הנוצרית ולהלחם בחרב עם אויביהן ומתנגדיהן. חרבו של האביר היתה תמיד דומה לצלב ולפעמים היה גם שמו של ישו חקוק בה. כל אחד מן האבירים היה זקוק לסדר־קדושין מיוחד לשם אבירות על פי טקס דתי מיוחד. הכומר היה שם את החרב בידו של האביר המקודש ואומר: "משרת של ישו, הנה לאביר, בשם האב, הבן והרוח הקדוש, אמן". את היפוי־כח שלהם היו האבירים מקבלים, איפוא, מאת הכנסת, אבל בחיים היו הם,

כידוע למכביר, רוצחים וגזלנים, אנסים וחמסנים. להכות, לפצוע ולהרוג היה בשבילם שעשועים ולשפוך דם נקיים נחשב בעיניהם לאין ולאפס. „jouer gros jeu“ היה בלשונם כנוי למלחמה מרובת-דמים והבטוי הרגיל בפייהם היה: „la guerre est ma patrie, ma maison et en toute saison combattré c'est ma vie“ 1) — הדבר הגיע אפילו לידי כך, שדרכי חייהם ומנהגייהם של האבירים נעשו סכנה גדולה אפילו לכנסת עצמה. גם היא התחילה לסבול עד למאד ממעשי אלמות שלהם ומוכרחה היתה לבסוף להתנגד ליצירי כפיה ולהלחם בהם עד רדתם. ברם לא תמיד הצליחה במלחמתה זו. גם האמצעים היותר חריפים שלה לא היה ביכולתם לרסן את „משרתי-ישו“ אלו, עד שלפעמים לא נשארה לכנסת דרך אחרת, אלא להכריז „שביתה“ ולעכב את „הקריאה“, כלומר להפסיק את התפלות ואת עבודת אלהים בחגים, לא לסדר קדושין, לא לקבור את המתים, וכו'.

המוני-עם שבין הנוצרים הרגישו, אמנם, לעתים קרובות בסתירות הגלויות והסמויות שבין דרישות המוסר והדת ובין מעשי הכנסת הנוצרית הרשמית ומשרתיה ויסדו להם, בנגוד אליה ובתור מחאה נגדה, המון כתות דתיות שונות שעל פי רוב הן יותר קרובות אל רעיון השלום ומחזיקים בו, יען כי הן גם יותר קרובות, בדרך כלל, אל כתבי הקודש ואל היהדות. הכתות הללו, שצמחו תמיד וצומחות עד היום הזה בתוך הנצרות, הן הן ששמרו על אידיאל השלום של הנביאים בעולם הנוצרי ולולא הן מי יודע אם לא היה הולך ונשכח כליל מלב הנוצרים. בין נושאי דגלה של הנצרות נמצאו, אמנם, תמיד גם חסידי אומות העולם, שעמדו לצד השלום ודרשוהו בכל לבבם ובכל נפשם (גם בין האלייליים היו כאלה), אבל קולם היה ונשאר קול קורא במדבר. אפילו אותם הצעדים הבודדים הקטנים שנעשו, בכל זאת, פה ושם בימי הביניים לטובת השלום על ידי הכנסת הנוצרית, נעשו במחשבה תחילה אך ורק בשביל העמים הנוצרים בלבד. בשביל „המאמינים“, אבל לא בשביל כל העמים ולא לטובת האנושיות כלה. דוגמה מצוינה יכולה לשמש לנו אספת הכנסת ב-Clermont, בשנת 1095, שבה האפיפיור אורבאן השני הכריז בשביל כל העולם הנוצרי את ה-*treuga dei*, את „השלום האלוהי“, שעל פיו צריך היה לשבות ממלחמה ולחדול מכל מעשי איבה לכל הפחות ארבעה ימים בשבוע. אולם באותה אספה עצמה הוחלט גם כן להתחיל במסע הצלב הראשון.

שניות מוזרה זו ביחס אל אידיאת השלום אופינית מאד בשביל הנצרות. עמוד התוך של הנצרות בכלל ושל הקאתוליות בפרט אבגוס - טינוס הקדוש חושב, אמנם, שכל מי שאינו שומר על השלום הריהו כמתנגד לישו, אבל הוא אומר גם כן שהשלום האמיתי הוא רק השלום במרומים, בשמים, אבל לא על הארץ. כמו כן הוא משתדל להוכיח, שהמלחמה לא רק רע הכרחי, אלא גם דבר בלתי-מתנגד לרוח הנצרות ומתאים לתורתו של ישו ופוסק אפילו, ש,החיילים הדואגים לנשמתם אינם צריכים כלל להסתלק מאמונתם הצבאית; פטרוס הטביל את החייל קורג'ליוס אף-על-פי שידע, כי הוא איש צבא. ופאולוס לקח בעצמו כלי-זיין בשביל הגנתו⁽¹⁾. ועוד דוגמה אחת. האפיפיור אינו אף השליש, אחד מגדולי האפיפיורים, שבימיו עלתה הכנסת הנוצרית למרום גדולתה, היה, לכאורה, רודף-שלום. את עצמו היה הוא מכנה בשם „ממלא מקומו של העושה-שלום הגדול עלי אדמות“ וחשב את המלחמה לסתירה לתורת הנצרות. בין יתר דבריו הוא כותב למלך צרפת: „כשיש קם לתחיה היו המלכים הראשונות שבהן פנה אל שליחיו „שלום לכם“. השלום הוא הבטוי של החמלה ושל אהבת האנשים. היש סתירה יותר גדולה לאהבת אנשים משחיטתם? האפשר לאהוב את האלהים מבלי לאהוב את האנשים? וכו'“. בפעם אחרת הוא כותב: „המלאכים וישו שמו את השלום לחק לחברה הנוצרית וחובתי, בתור ממלא מקומו של ישו בעולם הזה, היא לדרוש, איפוא, את השלום. אם אנחנו, האפיפיורים, נחריש ונשתוק, או בצדק אפשר יהיה לחשוב אותנו לכלבים חרשים. אנו נהיה אחראים בעד הדם השפוך וכו'“. ברם „איש השלום“ הזה, שרצה והשתדל לעשות שלום בין המלכים והנסיכים הנוצריים, בעיקר בין צרפת ואנגליה, עשה מה שעשה, דבר מה שדבר וכתב מה שכתב אך ורק כדי לאחדם למלחמה משותפת נגד המושלמים לשם הגשמת שאיפתם העליונה של כל האפיפיורים, כלומר לשם השגת השלטון על ארץ-ישראל. השאיפה לשלטון עמדה תמיד לפניו בשורה הראשונה. גם בהתאבקות האפיפיורים בעד השלטון באירופה תופס אינוצץ השלישי מקום בראש. הוא היה אומר: „המלכים נמשחים למלוכה על ידי הכומרים ולא הכומרים על ידי המלכים, והנמשח הוא יותר קטן מאלו שמושחים אותו.“⁽²⁾ כמו כן קשורה בשמו של „הרודף-

(1) עיין על כל זה בספרו הנזכר של הדיר מלמד עמוד 108.

(2) שם. עמוד 126-128.

שלום" הזה אחת התקופות השחורות ביותר בתולדות היהודים. כל הרדיפות היותר נוראות והענויים היותר האכזריים, שנגרמו ליהודים על ידי קודמיו לא היו די בשבילו והוא הוסיף עליהם עוד משלו ולא נתקררה דעתו עד שהנהיג בשנת 1215 את אות הקלון בבגדי היהודים, כדי להבדילם עוד יותר לרעה ולעשותם עוד יותר לשמצה. באגרותיו למלכים, נסיכים ובישופים הוא משנן וחוזר ומשנן להם, שאסור לרחם על היהודים, שצריך לשעבדם, שקללת אלהים רובצת עליהם, שעליהם להיות תמיד נע ונד, וכו', וכו'.

שנית זו של יחס הנצרות אל השלום לא נשתנתה אפילו כשבאה, סוף סוף, התקופה הגדולה של הרפורמאציה. לותר חשב, אמנם, כי התותחים וכלי הויין באים ישר מאת השטן, אבל הוא ראה, בכך זאת, את המלחמה כהופעה נורמאלית וצדד בזכותה של מלחמת-מגן, וקא לוויין צדד בזכות כל מלחמה ואמר בפירוש, כי המלחמה אינה סותרת את הנצרות(1). רק צווינגלי היה ממתנגדי המלחמה ומחסידי השלום ובאמת אנו רואים, שתורתו לא מצאה הרקול גדול בין הנוצרים.

וגם עכשו, כשתנועת השלום גדלה והתפשטה בכל הארצות, עומדות הכנסיות הנוצריות הרשמיות אם לא כנגד, הנה בכל אופן מנגד ההתאמצויות לטובת השלום הכללי. לפעמים, במקרה ידוע, שומעים, אמנם, מאפיפיר זה או זה או מגדולי כנסת זו או זו, דברי אהבה וחבה לרעיון השלום, אבל אלה הם רק דבורים בלבד בלי שום פעולות ומעשים ממשיים. בצדק אומר על זה קרל פֹּרֶנְדֶּר במבוא שלו אל ה"שלום הנצחי" לעמנואל קאנט(2), כי דברי אהדה וחבה בעלמא כאלו שומעים עתה בהודמנות מתאימה גם ממושלים חלונים. כללו של דבר: היהדות, שהביאה את רעיון האחדות לעולם מוכרחה היתה באופן טבעי להכריז גם על רעיון השלום, שהוא חלק בלתי נפרד מאחדות זו וושבלעדו אי אפשר אפילו לחשוב אותה. ולעומת היהדות עמדה האלילות עם "הרבוים" שלה ומפני כך, גם כן באופן טבעי, עם הפרינציפ של התנגדות ומלחמה בין חלקיו. והנצרות,

(1) עיין אצל ר"ר מלמד בספרו הנזכר עמוד 184.

(2) עמוד XLV (לייפציג, 1919).

שעזבה את היהדות והתרחקה ממנה, התרחקה, כמו כן באופן טבעי, גם מהרעיון השלום. היא שנפרדה מן היהדות כדי לכבוש את האלימות נכבשה בעצמה על ידי האלימות ונשארה שבויה אצלה עד היום הזה. משני יסודותיה של הנצרות, היהדות והאלימות, נצחה ביחס לרעיון השלום הנצחי האלימות. וכל צעד של התקרבות אל רעיון השלום הנצחי והתגשמותו שנעשה או שנעשה פעם תהיה משמעותו האמיתית התקרבות אל היהדות ושיבה אליה, ולהפך כל נטייה לצד השני, כל הצדקת הצבאיות וכל השתתפות בה, היתה ותהיה תמיד התרחקות מן היהדות ובגידה בה¹).

1) אולם Karl Kehrbach בהקדמתו ל"השלום הנצחי" של קאנט (הוצאת ריקלאם) בא להשמיענו בתכלית הפשטות, כי הנצרות נוטלת את המקום הראשון בין הדתות המכריזות את השלום הנצחי למסרתה של האנושיות, כי היא צריכה להחשב לדת השלום $\alpha\tau' \epsilon\tilde{\xi}\sigma\chi\eta'$, כי היא עולה בהרבה על היהדות במובן זה^{*}, וכי השליחים היו משתפשים בתור ברכת פגישה במלים, "שלום לכם", המתאימים לגמרי לרוחה של תורת השלום הנוצרית הזאת^{*}. וכל זה הוא אומר מבלי להזכיר אף ברמז קל אחד את הנביאים ואת שאיפת השלום שלהם. זוהי אובייקטיביותם, המדעית, כביכול, של חכמי הנוצרים!
(*) הפזור שלי.